

سنجش تاثیر و کارایی
تحریم‌ها: مورد تحریم‌های
اتحادیه اروپایی علیه روسیه

رکسانا نیکنامی*

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

niknami.roxana@yahoo.com

* دکتری مطالعات اروپا دانشگاه تهران

تاریخ تصویب: ۹۴/۲/۲۱

تاریخ دریافت: ۹۳/۹/۱۶

فصلنامه روابط خارجی، سال هفتم، شماره اول، بهار ۱۳۹۴، صص ۳۷-۷.

چکیده

با شروع بحران اوکراین، فصل جدیدی در روابط غرب و روسیه آغاز شد. الحاق شبه جزیره کریمه به فدراسیون روسیه سبب واکنش شدید کشورهای غربی شد؛ به گونه‌ای که برای اولین بار پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، اتحادیه اروپا به اتخاذ تحریم‌های سخت علیه این کشور پرداخت. هدف مقاله حاضر واکاوی تاثیرات رژیم تحریم بر اتحادیه اروپا و کارایی اعمال تحریم بر فدراسیون روسیه است. اما سؤال اصلی مطرح در اینجا تاثیرات تحریم‌ها و کارایی آنها است و این که چه راه‌کارهایی برای کاهش تبعات برقراری رژیم تحریم‌ها وجود دارد؟ در پاسخ به این سئوالات این فرضیه مطرح است که رژیم تحریم‌ها هم بر کشورهای فاعل و هم بر کشور هدف دارای تبعات فراوانی بوده و خواهد بود. برای بررسی این تبعات باید به تفکیک "تاثیر"^۱ و "کارایی"^۲ تحریم‌ها پرداخت. در حالی که در مورد کشورهای فاعل باید به تاثیرات تحریم‌ها پرداخته شود؛ در مورد کشور هدف آنچه اهمیت دارد، کارایی تحریم‌ها است. در مورد تحریم روسیه توسط اتحادیه اروپا، هزینه‌های اعمال این سیاست برای هر دو طرف، به ویژه اتحادیه اروپا بسیار بالا خواهد بود. لذا مقاله حاضر تلاش خواهد کرد تا در قالب نظریه رژیم‌ها مسائل پیش آمده در تحریم‌ها را مورد بررسی قرار دهد.

واژه‌های کلیدی: تحریم روسیه، بحران اوکراین، روابط روسیه-اروپا،

رژیم‌های بین‌المللی، اتحادیه اروپا

1. Impact

2. Effectiveness

مقدمه

موضوع اوکراین سبب وخیم شدن روابط اروپا و روسیه شده است. در حالی که درها برای راه‌حل‌های دیپلماتیک بسته شده‌اند؛ کشورهای غربی بر اعمال تحریم‌هایی علیه روسیه، پس از استقلال شبه‌جزیره کریمه و انضمام آن به روسیه تاکید می‌کنند. در همین راستا تحریم‌های اقتصادی به عنوان یکی از ابزارهای قوی‌تر شدن فشارها در نظر گرفته شده‌اند. به دلیل رابطه عمیق اقتصادی با روسیه، آثار تحریم‌ها در اروپا بیشتر از ایالات متحده احساس می‌شود.

اولین موج سخت‌گیری‌ها علیه روسیه توسط اتحادیه اروپا در مارس ۲۰۱۴ آغاز شد. با افزایش حوزه بحران، اتحادیه اروپا نیز فشارهای خود را افزایش داد و در عین حال، تلاش‌ها برای راه‌حل‌های دیپلماتیک ادامه داشت. اما اتخاذ گام قطعی برای تحریم‌های اقتصادی در ۱۷ جولای ۲۰۱۴، در واکنش به سقوط هواپیمای مالزیایی MH17 رخ داد. نقطه عطف دیگر در تحریم‌های اتحادیه اروپا، تهاجم آشکار و گسترده جنگنده‌های روسی به اوکراین در اواخر ماه اگوست بود (HRMMU, 2014). تحریم‌هایی که به‌طور تدریجی طی یک سال اتخاذ شده بود، تا ۲۳ ژوئن ۲۰۱۶ تمدید شد. این تحریم‌ها سرمایه‌گذاری‌های اروپایی‌ها را در زمینه صادرات فن‌آوری، حمله و نقل، مخابرات، انرژی و نیز صنایع نفت و گاز و مواد معدنی، ممنوع می‌کند. بر این اساس فعالیت‌های گردشگری در کریمه و واردات محصولات از مبدا کریمه به اروپا ممنوع شد. به‌طورکلی تحریم‌های اروپا را می‌توان در ۳ گروه تقسیم‌بندی کرد:

۱. تعلیق شرکت روسیه در اجلاس G8 در سوشی در ماه ژوئن که در بروکسل تبدیل به اجلاس G7 شد.	تحریم‌های دیپلماتیک
۲. تعلیق مذاکرات روسیه و اتحادیه اروپا در مورد ویزا و موافقت‌نامه جدید ممنوعیت سفر برای برخی اتباع روس و بلوکه کردن دارایی‌های کسانی که در حلقه یاران پوتین بودند که ۱۱۹ فرد و ۲۳ نهاد را در برمی‌گیرد.	تحریم‌های انفرادی
۱. ممنوعیت واردات کالا از کریمه و Sevastopol ۲. اعمال تحریم‌های اقتصادی در بخش‌های دفاعی، بازار سرمایه و کالاهای دومانظوره و صنعت نفت	تحریم‌های اقتصادی

جدول ۱. دسته‌بندی تحریم‌های اتحادیه اروپا علیه روسیه

روس ها نیز در برابر این تحریم‌ها ساکت نشستند و سیاست‌های مقابله با تحریم را در پیش گرفتند. از جمله ممنوعیت وارد کردن مواد غذایی و کشاورزی از اتحادیه اروپا، نروژ و استرالیا، ممنوعیت صادرات شکلات، سیب‌زمینی، لبنیات و نوشیدنی‌های الکلی به اوکراین و ممنوعیت صادرات ماشین‌آلات ریلی و حتی گاز (Denis Cenusa, 2014). در ۳۰ می ۲۰۱۵ نیز روس‌ها ۸۹ مقام اروپایی را ممنوع‌الورود کردند.

با توجه به آنچه گفته شد، سؤال مهم این پژوهش این است که تحریم‌ها بر اتحادیه اروپا چه تاثیری داشته است؟ آیا تحریم‌ها در مورد روسیه تاکنون کارایی داشته‌اند؟ آیا امکان ادامه این سیاست برای اتحادیه اروپا وجود دارد؟ طرفین چگونه می‌توانند هزینه‌های برقراری رژیم تحریم‌ها را به حداقل برسانند؟ در پاسخ می‌توان این فرضیه را مطرح کرد که تحریم‌های اقتصادی مانند یک شمشیر دولبه عمل می‌کنند که نه تنها روسیه را به عنوان کشور هدف مجروح می‌کنند؛ بلکه در کوتاه‌مدت بر کشورهای اعمال‌کننده تحریم نیز اثر سوء بر جای خواهند گذاشت. وقتی بحث از تاثیر تحریم‌ها بر روی اتحادیه اروپا می‌شود، بحث اثربخشی مطرح است. چون این تبعات هدف اصلی تحریم‌ها نبوده و هزینه‌هایی است که اروپا باید لاجرم پرداخت کند. ولی زمانی که از طرف روسی این معادله صحبت می‌شود، ما به جای تاثیر، به کارایی باید توجه داشته باشیم و متاسفانه اکثر ادبیاتی که تاکنون در این حوزه تولید شده است، فقط بر روی تاثیر تحریم‌ها تاکید داشته و همین امر منجر به سوء برداشت از آنچه در حال رخ دادن است می‌شود. در مورد تحریم روسیه توسط اتحادیه اروپا، هزینه‌های اعمال این سیاست برای هر دو طرف، به

ویژه اتحادیه اروپا بسیار بالا خواهد بود.

برای پاسخ به پرسش‌های گفته شده در چهارچوب نظریه رژیم‌ها به بررسی فرضیه پرداخته خواهد شد؛ چرا که بحران اوکراین سبب شکل‌گیری نوعی رژیم تحریم‌ها شده است. رژیم‌ها مجموعه قواعد، هنجارها، رویه‌های تصمیم‌گیری و اصولی هستند که بازیگران بین‌الملل همواره انتظارات خود را در یک حوزه مشخص بین‌المللی حول محور و مطابق با آنها تنظیم می‌کنند. در اینجا تحریم‌ها عامل شکل‌گیری این رژیم شده‌اند. دونالد پوچالا و ریموند هاپکینز معتقدند که در هر موضوع روابط بین‌الملل، یک رژیم وجود دارد. هرگاه نظم و قاعده‌ای در رفتاری مشاهده شود، باید یک سری اصول، هنجارها یا دستورات وجود داشته باشد که آن را توضیح دهد و تفسیر کند. به نظر این دو، فایده رژیم‌ها در بالا بردن توان مفسر در تفسیر تحولات بین‌المللی است و ابزاری را فراهم می‌آورد که به مقتضای آن، مفسرین قادر می‌شوند تا رفتار مشترکین در هر رژیم را محدود و منظم کنند و یا مشروعیت و محکومیت هر فعالیت را تعیین نمایند و تأثیر بر امکان و یا عدم امکان، زمان و چگونگی حل منازعات را شناسایی کنند (Stephen, Simmon, 1987: 493). نظریه پردازان رژیم‌ها به وجود نوعی "الگوی رفتاری" اشاره می‌کنند که به صورت متغیر میانی بین متغیرهای مستقل بنیادین رفتاری (قدرت، منافع ملی) و رفتار خارجی قرار می‌گیرند. در این رهگذر، متغیرهای مستقل تحت تأثیر رژیم‌های حاکم به انحای مختلفی بر رفتار و نتایج رفتاری تأثیر می‌گذارند.

۱. تأثیرات برقراری رژیم تحریم‌ها بر اتحادیه اروپا

به طور کلی آثار این بحران چندجانبه بوده و خواهد بود، اما مهم‌ترین تأثیرات این تحریم‌ها در بخش‌های سیاسی، مالی، واردات و صادرات و انرژی برای اروپا ملموس خواهد بود. در حوزه سیاسی، آثار تحریم‌ها تا حدی واضح‌تر قابل پیگیری است. برای مثال در اجلاس گروه بیست، رؤسای جمهوری کشورهای غربی عضو گروه ۲۰ سعی بر خط و نشان کشیدن برای ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهوری روسیه داشتند و برای انزوای بیشتر مسکو در عرصه اقتصادی، علاوه بر ادامه تحریم‌های وضع شده، تلاش دارند گروه‌هایی کوچک در میان ۲۰ کشور عضو گروه تشکیل

دهند. در اجلاس گروه ۸ در درسدن آلمان که در ۲۸ می برگزار شد، غیبت روسیه کاملاً ملموس بود. به نظر می‌رسد قدرت‌های بزرگ نوعی سیاست نادیده‌گیری روسیه در معادلات بین‌المللی را در پیش گرفته‌اند. در این اجلاس، طرفین توافق کردند که تحریم‌های ضدروسی را ادامه دهند.

تحریم‌های اتحادیه اروپا علیه روسیه به دو دلیل، خاص و دارای اهمیت استراتژیک است: اول، رقابت قدرت‌های بزرگ و دوم هزینه‌های بحران برای اتحادیه اروپا. اتحادیه اروپا قبلاً هیچ تحریمی را علیه قدرت‌های بزرگ به اجرا نگذاشته بود (Kreutz, 2005). سخت‌ترین تحریم‌های اعمالی در مورد روسیه، در ارتباط با چچن و در سال ۲۰۰۰ اجرا شده بود؛ که آن هم بسیار ضعیف بود. این تحریم‌ها از دو جهت مهم و بدیع هستند: از یک سو برای اولین بار اتحادیه اروپا تحریم‌های جدیدی را علیه روسیه اعمال کرد. آن هم در بحرانی که اهداف روسیه و اتحادیه اروپا در همسایگی نزدیک به تعارض رسیده است.

این مواجهه میان نظام‌های سیاسی روسیه و غرب است که اولی اوکراین را به سوی اقتدارگرایی روسی و دومی به سوی دموکراسی غربی فرامی‌خواند. از سوی دیگر، در موارد قبلی، اتحادیه اروپا به عنوان یک بازیگر حاشیه‌ای زیر سایه امریکا به پیش رانده می‌شد، اما در اوکراین نقش خود را ارتقا داد. این بحران نظم امنیتی پساجنگ سردی را به تحلیل برد و آمادگی اتحادیه اروپا برای دفاع از هنجارهای بین‌المللی مثل همگرایی منطقه‌ای و حاکمیت دولت‌ها را محک زد و در نهایت، اتحادیه اروپا به تدریج به سوی یک سری تحریم‌های اقتصادی قوی حرکت کرد که قطعاً تأثیر نامطلوبی بر اقتصادش خواهد گذاشت. بنابراین اتحادیه اروپا وزنه اقتصادی خود را به شیوه‌ای استراتژیک علیه یک بازیگر منطقه‌ای و جهانی به کار برد که شریک تجاری مهمش محسوب می‌شود.

موضوع اوکراین چنان روابط میان روسیه و اروپا را تیره کرد که در همان اوایل شروع بحران، برخی از شروع جنگ سرد جدید در روابط فی‌مابین صحبت می‌کردند. اروپا انعطاف‌پذیری کم‌تری نسبت به روسیه تاکنون نشان داده است (Akira, 2014: p. 2). اروپا همیشه اراده خود را برای دفاع از ارزش‌های دموکراتیک نشان داده است؛ اما در مقایسه با ایالات متحده در مورد اعمال تحریم‌ها بر روسیه از

موضع سخت‌تری برخوردار بوده است. بحران اوکراین، تحریم‌ها را به هسته سیاست خارجی اتحادیه اروپا تبدیل کرد. طبق نظر شورای اروپا، هدف اولیه از تحریم‌ها ایجاد تغییر در رویکرد روسیه نسبت به اوکراین است. با توجه به این که روسیه بزرگ‌ترین و مهم‌ترین همسایه اتحادیه اروپا است، این موضوع به بزرگ‌ترین آزمون برای سیاست خارجی اروپا تبدیل شده است. اروپا برخلاف خواسته‌اش وارد تعارض با بزرگ‌ترین قدرت همسایگی شرقی خود شده است. هرچند فقدان یک استراتژی روشن سبب شده اروپا به شکلی نامطلوب از کلید اقتصادی خود برای گشودن این قفل استفاده کند؛ چرا که قدرت اقتصادی بالقوه کشور تحریم‌کننده بیش از کشور تحریم شده دارای اهمیت است و مشکلات اقتصادی داخلی اروپا ادامه این مسیر را چندان آسان جلوه نمی‌دهد. به طور کلی به لحاظ سیاسی اروپایی‌ها توافق مینسک را معیار قرارداد داده و اعلام کرده‌اند که تحریم‌ها را تا ژانویه ۲۰۱۶ ادامه خواهند داد.

تاثیر تحریم‌ها در اتحادیه اروپا تا حدی قابل اندازه‌گیری، ولی دشوار است؛ چرا که نه تنها به لحاظ کمیت برآورد جریانات واقعی واردات و صادرات دشوار است، بلکه در جریانات پولی، فرصت‌های سرمایه‌گذاری و تاثیر روان‌شناختی بر سرمایه‌گذاری در شرق اروپا و آلمان، اندازه‌گیری تاثیرات در آنها دشوارتر است. عرصه مالی از این تحریم‌ها بیشترین تاثیر را خواهد پذیرفت. درجه بالایی از ابهام در مورد نفوذ روسیه در نهادهای مالی غرب وجود دارد. وجود تحریم‌ها می‌تواند موجب شکست‌های بزرگی برای سرمایه‌گذاران اروپایی شود. تحریم‌ها می‌توانند نه تنها بر روی نهادهای مالی روسیه، بلکه بر روی بازارهای اروپایی که روسیه در آن فعالیت می‌کند نیز آثار نامطلوبی برجای گذارند. برای مثال بانک‌های روسی در بخش‌های قابل ملاحظه‌ای سرمایه‌گذاری کرده‌اند و تحریم این شرکت‌ها، به شناوری و اعتماد بازار لطمه خواهد رسانید. سطح بالای عدم قطعیت سبب افزایش دوفاکتوی هزینه‌های مداخلات مالی می‌شود که ویژگی دیگر سرایت تحریم‌های مالی است.

روسیه ۷۰۰ میلیارد دلار یعنی ۳۴٪ از GDP خود را بدهی دارد (Sawhney, 2014)

عملکردی نظیر لامپ‌های ریشه‌ای دارد. یعنی اگر یکی از لامپ‌ها درست کار نکند، سبب قطع کلی برق می‌شود. به همین شکل نمی‌توان وابستگی نظام مالی را که روسیه هم جزئی از آن است را نادیده گرفت. احتمال از دست دادن بازار روسیه برای اروپا وجود دارد. در نتیجه نشانه‌های بازسازی اقتصادی که پس از بحران بدهی در اروپا دیده شده است، ممکن است مختل شود (D&B, 2014). با مفروض بودن کاهش رشد اقتصادی روسیه بر اثر کارایی تحریم‌ها، انتظار می‌رود که خطرات پرداخت‌ها و ریسک سرمایه و در نتیجه خطر ورشکستگی در کوتاه‌مدت، به ویژه برای کسب‌وکارهای وابسته به واردات افزایش یابد. کاهش ارزش روبل این موضوع را تشدید خواهد کرد. البته اثر قابل توجهی بر روی ریسک انتقالات مالی احساس نخواهد شد؛ زیرا بیشتر تحریم‌های اتحادیه اروپا مالی نیستند.

در مورد بلوکه کردن دارایی‌های روسیه، این کشور نیز می‌تواند به بلوکه کردن دارایی‌های خارجی موجود در کشور خود دست بزند که خود عاملی برای مشتعل کردن بحران خواهد بود. اگر روسیه در واکنش به این موضوع از پرداخت مطالبات بانک‌های اروپایی سر باز بزند؛ وضعیت بغرنج‌تر خواهد شد. در این حوزه بانک‌های فرانسه تاکنون بیشترین ضرر را متحمل شده‌اند. آسیب‌پذیری بانک‌های اروپا بسیار بیشتر از ژاپن و ایالات متحده در برابر روسیه است (Gilles Moec, 2014: 1). در نهایت این به ضرر مراکز مالی اروپا خواهد بود. چون برای اولین بار روس‌ها درخواست یافت که بدون بازار مالی و خدمات بین‌المللی می‌توانند امور خود را اداره کنند. اعمال این مجازات‌ها می‌تواند گردش پول و سرمایه روسیه در بازار مالی اروپا را متوقف کند و آنها به دنبال گزینه‌های دیگری مثل بازار مالی هنگ‌کنگ و یا شانگهای بروند.

صادرات اتحادیه اروپا به روسیه در دهه گذشته ۳ برابر شده است و در سال ۲۰۱۳، به ۴۰۰ میلیارد دلار رسیده است. ۷٪ صادرات اتحادیه اروپا به روسیه انجام می‌شود (Akira, 2014:3). حدود ۳۱٪ واردات روسیه از حوزه یورو صورت می‌گیرد. کشورهای شرقی خارج از حوزه یورو مثل لهستان، جمهوری چک، مجارستان، بلغارستان و رومانی ۶٪ آن را پوشش می‌دهند. در مقابل روسیه ۴/۷٪ از کل صادرات به حوزه یورو را به خود اختصاص داده است (Gilles Moec, 2014: 3). کل

واردات روسیه از اروپا سبب ایجاد ۱/۹ ملیون شغل و ۱۱۵ میلیارد دلار پول برای اتحادیه اروپا می‌شود. آلمان یک چهارم حجم صادرات روسیه را پوشش می‌دهد. ایتالیا در مقام دوم و فرانسه، بریتانیا و لهستان در مقام‌های بعدی قرار دارند (ING, 2014).

جدول ۲. میزان روابط تجاری اتحادیه اروپا و روسیه در حوزه کالا به میلیارد دلار

سال	واردات اتحادیه اروپا	صادرات اتحادیه اروپا	موازنه
۲۰۱۱	۲۰۱/۳	۱۰۸/۶	-۹۲/۷
۲۰۱۲	۲۱۵/۱	۱۲۳/۴	-۹۱/۷
۲۰۱۳	۲۰۶/۱	۱۱۹/۸	-۸۶/۴

(Commission(a), 2014)

جدول ۳. میزان روابط تجاری اتحادیه اروپا و روسیه در حوزه خدمات به میلیارد دلار

سال	واردات اتحادیه اروپا	صادرات اتحادیه اروپا	موازنه
۲۰۱۱	۱۴	۲۳/۹	۹/۹
۲۰۱۲	۱۵/۱	۲۹/۱	۱۴/۱
۲۰۱۳	۱۴/۴	۲۹	۱۴/۶

(Commission(a), 2014)

جدول ۴. میزان سرمایه‌گذاری خارجی اتحادیه اروپا در روسیه به میلیارد دلار

سال	بازارهای داخلی	بازارهای خارجی	موازنه
۲۰۱۳	۷۶/۶	۱۸۹/۵	۱۱۲/۹

(Commission(a), 2014)

بعد از اجرای تحریم‌ها، روابط تجاری میان روسیه و اروپا لطمه حورده است؛ به گونه‌ای که میزان کل واردات اروپا از روسیه در سال ۲۰۱۴ به ۱۸۱/۸۴۴ یورو، میزان کل صادرات به ۱۰۳/۲۹۶ یورو رسید. در مجموع واردات و صادرات طرفین به ۲۸۵/۱۴۰ یورو بالغ می‌شود، اما در عین حال به دلیل کاهش روابط تجاری، میزان موازنه نیز به ۷۸/۵۴۹- رسیده است (Commission(b), 2015). میزان مبادلات در سال ۲۰۱۴، ۸٪ کاهش را نشان می‌دهد.

اثرات بالقوه تحریم روسیه بر صادرکنندگان مواد غذایی اروپا بیش از اثرات بر سایر بخش‌های تولیدی است. زیرا در وهله اول، تولیدکنندگان مواد غذایی اروپایی که به روسیه صادرات ندارند نیز از سقوط قیمت‌ها به دلیل افزایش رقابت در بازار آسیب خواهند دید. دوم، این بحران در شرق اوکراین سبب کاهش قابل ملاحظه

صادرات می‌شود و در نهایت مصرف‌کنندگان از قیمت پایین مواد غذایی سود خواهند برد. اعمال تحریم‌ها برای اروپا به معنای از دست دادن سالانه ۶/۷ میلیارد دلار است که می‌تواند ۱۳۰۰۰۰ شغل را تنها در این بخش نابود کند (ING, 2014:1). کشورهای جنوب اروپا به ویژه اسپانیا و یونان، به شدت تحت‌تاثیر این تصمیم قرار خواهند گرفت.

در مورد میزان مشاغلی که در اتحادیه اروپا، مرتبط با صادرات و واردات به روسیه ایجاد شده است، آلمان با ۳۶۳۰۰۰ شغل در مقام اول است و لهستان با ۳۰۵۰۰۰ شغل در مقام دوم قرارداد دارد (ING, 2014:3). این موضوع از آن جهت در لهستان پررنگ‌تر از آلمان است که روابط تولیدی لهستان با روسیه، ۴ برابر کم‌تر از روابط میان روسیه و آلمان است. تحریم متقابل روسیه و اروپا که در لهستان "جنگ سیب" نام گرفته است، دشواری‌های زیادی برای باغداران و به ویژه صادرات سیب لهستان ایجاد کرده و جامعه در تلاش است تا با نوعی همبستگی طنزآمیز و تغییر در رژیم غذایی سنتی خود، با این مشکل کنار بیاید. محصولات میوه و سبزیجات لهستان امسال به خاطر تحریم از سوی روسیه خسارتی حدود ۴۰۰ میلیون یورو متحمل می‌شود. در مقابل، اتحادیه اروپا ۱۲۵ میلیون یورو غرامت پیشنهاد کرده که کافی نیست و بسیاری از کشاورزان لهستان به خاطر کمبود بودجه از این غرامت سهمی نمی‌برند (euronews, 2014).

با در نظر گرفتن متغیر اندازه اقتصادی، کشورهای بالتیک نزدیک‌ترین رابطه را با روسیه دارند. صادرات لتونی به روسیه ۳/۷ درصد از تولید ناخالص داخلی این کشور را تشکیل می‌دهد که ۲ برابر لهستان و ۳ برابر آلمان است. همچنین تعداد بسیار زیادی از جمعیت شاغل بالتیک در حوزه‌هایی که به نوعی مربوط به واردات یا صادرات کالا به روسیه است، فعالیت می‌کنند. تمام این مسائل را باید به مشکلات اقتصادی حوزه یورو نیز اضافه کرد. به همین دلیل برخی از متخصصان از شروع دوره سوم رکود در اروپا صحبت می‌کنند. البته این موضوع به هیچ‌وجه بدان معنا نیست که تحریم‌ها تنها دلیل رکود اتحادیه اروپا هستند.

مهم‌ترین نتیجه تحریم‌ها این بود که اتحادیه اروپا به طور جدی به فکر یافتن جایگزین برای گاز عرضه شده از سوی روسیه افتاد. عرضه گاز روسیه در فهرست

تحریم‌ها قرار ندارد، اما اتحادیه اروپا در صدد تنوع‌بخشی به عرضه کنندگان انرژی است. کمیسیون اروپا یک لیست از ۱۰ پروژه کوتاه‌مدت تا سال ۲۰۱۶ و ۱۳ پروژه میان‌مدت تا سال ۲۰۲۰ فراهم کرده است که تا حد زیادی شبکه‌های خط لوله گاز را در برمی‌گیرد (Commission, 2014). امکان افزایش واردات از نروژ، شمال آفریقا و دریای خزر نیز وجود دارد. در این حوزه ایران به عنوان دارنده دومین ذخایر گاز جهان، می‌تواند به عنوان یک گزینه مناسب مطرح شود. اما اکنون کاملاً مشخص است که تحریم‌های اقتصادی نمی‌تواند به شرکت‌ها و صنایع روسی به ویژه در بخش انرژی توسعه یابد. تحریم‌های اقتصادی علیه بخش انرژی روسیه شدیداً به اتحادیه اروپا، حداقل به اندازه روسیه آسیب خواهد زد؛ زیرا در شرایط کنونی اتحادیه اروپا جایگزین‌های محدودی برای انرژی روسیه در دسترس دارد. در شمال غربی اروپا، فنلاند وابسته‌ترین کشور به انرژی روسیه است (۱۰۰٪ گاز و ۲/۳٪ نفت). اما نکته مهم‌تر وابستگی اروپای شرقی به واردات روسیه است.

جدول ۵. میزان وابستگی کشورهای مهم اروپا به منابع انرژی روسیه

کشور	پتروشیمی	زغال سنگ	گاز
آلمان	۲۸/۶	۱۹/۳	۳۴/۶
فرانسه	۱۵/۱	۱۲/۶	۱۶/۱
انگلیس	۱۰/۱	۳۴/۸	نامشخص
ایتالیا	۱۶/۳	۱۱/۸	۲۰/۴
۲۷ کشور اتحادیه اروپا	۲۴/۵	۱۹/۲	۲۹/۴

منبع: (UNCTAD, 2014)

باید توجه کرد که مهم‌ترین چالش اروپا با روسیه در این حوزه خواهد بود که به نوعی پاشنه آشیل اروپا محسوب می‌شود. افزایش واردات تا ۱۵ میلیارد متر مکعب از شمال آفریقا دشوار است؛ چون ظرفیت خطوط لوله ایتالیا کاملاً به کار گرفته شده است. در حالی که افزایش صادرات به اسپانیا کمکی نخواهد کرد، چون هیچ گاز بیشتری نمی‌تواند از شبه‌جزیره ایبریا به باقی اروپا ارسال شود. این افزایش تا ۵ میلیارد متر مکعب ممکن خواهد بود. به علاوه گزینه دیگری که پیش روی اروپا قرار دارد؛ یعنی تغییر در انرژی گرمایشی به نفت نیز جوابگو نخواهد بود. احتمالاً در صورت مسدود شدن مسیر انرژی، فنلاند، لیتوانی و استونی بیشترین لطمه را خواهند دید. به علاوه ماشین‌آلات گازسوز در برخی کشورها نظیر ایتالیا از تقاضای

بالایی برخوردار هستند و باید توجه کرد که قیمت نفت بسیار گران‌تر از گاز تمام خواهد شد. سایر گزینه‌های محتمل عبارتند از:

(۱) جایگزین کردن گاز روسیه با گاز کشورهای دیگر: که در اینجا ایران نیز به عنوان یک گزینه محتمل در نظر گرفته می‌شود، اما جایگاه ایران چندان مستحکم نخواهد بود. این کار مستلزم ظرفیت‌سازی است. در حدود ۱۸۰ میلیارد متر مکعب از ظرفیت گاز موجود در اتحادیه اروپا به علاوه ۳۵ میلیارد متر مکعب اضافی در دست ساخت است. اما تنها ۴۶ میلیارد متر مکعب در سال ۲۰۱۳ به کار برده شد. سؤال این است که ال.ان.جی را از کجا می‌توان تامین کرد؟ بهترین گزینه برای اروپا یافتن فروشنده‌ای است که بتواند با قیمت ۷۱۰ دلاری آسیا رقابت کند و اینگونه اروپا می‌تواند مقدار قابل ملاحظه‌ای از گاز را از داخل اروپا جذب کند که نزدیک‌تر از بسیاری از تولید کنندگان و از جمله ایران است. پیشنهادهای نیز از سوی ایالات متحده به اروپا شده است، اما گاز روسیه از گاز شیل امریکا ارزان‌تر است و از آن مهم‌تر تجهیزات گازی اروپا با گاز روسیه هماهنگی دارد. برای جایگزینی ال.ان.جی امریکایی با گاز روسیه، باید هزاران ایستگاه برای از حالت فشرده خارج کردن این گاز و انطباق دادن آن با تجهیزات اروپایی احداث کرد و برای این کار حداقل به ده سال زمان نیاز است. در مورد قیمت هم واضح است که گاز روسیه در نهایت ارزان‌تر از ال.ان.جی امریکایی است.

(۲) کاهش مصرف: بیشترین مصرف گاز طبیعی در اروپا برای سیستم‌های گرمایشی مسکونی و تجاری بوده است. صنایعی نظیر آهن و آلومینیوم نیز تولیدات گازبر هستند. در نتیجه کم کردن مصرف نیز راه‌حل خوبی نخواهد بود.

۲. میزان آسیب‌پذیری کشورهای اروپایی

بدون شک در میان کشورهای اروپایی آلمان بیشترین آسیب را متحمل خواهد شد. آلمان برای روسیه مهم است زیرا دومین شریک تجاری روسیه است، روسیه کاملاً به تکنولوژی سنگین آلمان برای نوسازی اقتصادی خود نیازمند است و آلمان مهم‌ترین مشتری گاز پروم است. از سوی دیگر روسیه نیز برای آلمان اهمیت فراوانی دارد، زیرا روسیه یازدهمین شریک تجاری آلمان است. ۳۹٪ گاز آلمان را

تامین می‌کند و ۶۲۰۰ شرکت آلمانی به طور مستقیم با روسیه ارتباط دارند (Gilles Moec, 2014: 10). اگر آلمان را موتور محرکه رشد اروپا بدانیم، این خطر وجود دارد که احیای اقتصادی اولیه در اروپا سخت شود. اگر این سیکل تحریم و مقابله با تحریم ادامه یابد، تاثیرات افزایش خواهند یافت. به علاوه چندین شرکت مهم آلمان از جمله زیمنس، فولکس واگن، آدیداس و دویچ بانک مخالف خود را با این تحریم‌ها علیه روسیه اعلام کرده‌اند (Karnitschnig, 2014).

کشور دیگری که از تحریم‌ها آسیب می‌بیند بریتانیا است. شرکت نفتی بریتیش پترولیوم ۲۰٪ از سهام روسنفت^۱ را در اختیار دارد که تحت کنترل دولت روسیه است و در حال حاضر هدف تحریم‌های مالی قرار گرفته است. در ۲۹ جولای ۲۰۱۴، این شرکت اعلام کرد که سهام روسنفت افزایش داشته است و هشدار داد که تحریم‌ها به کسب و کار آنها لطمه خواهد زد (BBC, 2014). شرکت اکسون موبایل در حفاری نفت در سیبری به شرکت روسنفت کمک می‌کند، در حالی که شرکت شل در پروژه‌های نفتی و گازی در شرق دور با شرکت گازپروم همکاری می‌کند. تاکنون این شرکت‌ها تهدیدات ناشی از تحریم مسکو را نادیده گرفته‌اند، اما در شرایطی که سیاست‌مداران روسی مسئله انسداد متقابل دارایی‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهند، خطری متوجه این غول‌های نفتی می‌شود که دیگر نمی‌توانند از آن چشم‌پوشی کنند. حدود ۲/۵ درصد از واردات روسیه از انگلیس است و سهم انگلیس در بازار واردات روسیه اکنون کم‌تر از فرانسه، آلمان و ایتالیا است. یک سوم از صادرات انگلیس به روسیه شامل صادرات خودرو به ارزش یک میلیارد و ۶۰۰ میلیون پوند است که صادرات دیگر از جمله صادرات خدمات فنی و مهندسی، مواد دارویی، مواد شیمیایی و کالاهای مصرفی است. در صورت اعمال تحریم‌ها فروش تسلیحات نیز کاهش می‌یابد. انگلیس بیش از ۸۶ میلیون پوند تسلیحات از جمله مواد انفجاری، هواپیمای بدون سرنشین، فن‌آوری لیزر و اسلحه به روسیه طی یک سال قبل فروخته است.

از سوی دیگر، بیشتر روس‌هایی که دارایی‌شان در اروپا بلوکه شد، در لندن

فعالیت داشتند. این کار منجر به خروج سرمایه از لندن شده است؛ هم از نظر بازار دارایی و هم از نظر سرمایه‌گذاری. طبق اسناد کمیسیون اروپا، بانک‌های دولتی روسیه از بازارهای سرمایه اتحادیه اروپا برای قریب به نیمی از بازپرداخت وام‌هایشان در سال ۲۰۱۳ استفاده کرده‌اند و بانک‌های بریتانیا بیشترین سهم را داشته‌اند و در نتیجه از تحریم‌های روسیه آسیب‌پذیر خواهند بود. به همین دلیل اکثر نهادهای مالی بریتانیا معتقدند که هیچ تحریمی نباید چندجانبه باشد (Pop, 2014).

فرانسه کشور دیگری است که در این روند هزینه خواهد پرداخت. فروش دو رزم‌ناو میسترال^۱ قابل ملاحظه‌ترین خرید تسلیحاتی است که توسط روس‌ها از اروپا صورت گرفته است و دولت فرانسه فروشنده آنها بود (Jones, 2014). در سال ۲۰۱۰ میلادی، قراردادی بین وزارت دفاع کشور روسیه و کشور فرانسه منعقد شد که بر اساس آن، صنایع نظامی کشور فرانسه موظف شدند دو رزم‌ناو از سری کلاس میسترال را برای حمل تفنگ‌داران دریایی روسیه در بندر سن نازر فرانسه ساخته و مونتاژ کنند و همچنین دو ناو دیگر با همین مشخصات، در بندر شهر سنت‌پترزبورگ روسیه تحت لیسانس کارخانه سازنده فرانسوی این کشتی‌ها ساخته شود. اما به دلیل شرایط پیش آمده، فرانسه تحویل جنگنده‌ها را معلق کرد. در صورت عدم پایبندی به توافق با مسکو و امتناع از تحویل دو رزم‌ناو میسترال به این کشور، باید به علت عدم تحویل، تا حدود سه میلیارد دلار جریمه به مسکو بپردازد. اما روس‌ها فعلاً تصمیم گرفته‌اند که فرانسه را تحت پیگرد قانونی قرار ندهند. آثار تحریم‌ها در بخش تجاری فرانسه نیز قابل لمس است. کارخانه خودروسازی رنو می‌گوید که فروش آنها به روسیه در حال حاضر ۸٪ کاهش یافته است. رنو و شریکش نیسان، شرکت روسی Avtoraz را کنترل می‌کنند که اتومبیل‌های Lada را در روسیه تولید می‌کند (Rawlings, 2014).

۳. کارایی برقراری رژیم تحریم‌ها بر روسیه

سؤال مهمی که در مورد تحریم‌ها مطرح می‌شود این است که آیا تحریم‌ها کار

می‌کنند؟ برای برخی ضرورتی برای مطرح کردن این سؤال وجود ندارد؛ زیرا مشخص است که سرمایه از روسیه خارج می‌شود، روبل ارزش خود را از دست می‌دهد، شرکت‌های روسی به سرمایه خارجی کم‌تری دسترسی پیدا خواهند کرد و میزان GDP کشور افت می‌کند. اما همه این معیارها تنها تاثیرات را اندازه‌گیری می‌کنند، در صورتی که در مورد این که چگونه چنین تحریم‌هایی سبب تغییر رفتار روسیه می‌شود، چیزی نمی‌گویند؛ یعنی مشخص نمی‌کنند که کارایی این تحریم‌ها تا کجاست. تاثیرات به ما می‌گویند که چه میزان دردی وارد شده است، اما کارایی به ما می‌گوید که روسیه تا چه حد قادر و مایل به تحمل این درد است. تحریم‌ها بر روسیه تاثیرات پروژه‌محور ندارند بلکه در طی زمان خود را نشان می‌دهند. گذشته از همه اینها اگر روس‌ها ساختارهای مرجع غرب را هم اتخاذ کنند، کریمه را به وضعیت قبلی بازخواهند گرداند.

در ماه نوامبر، دولت روسیه بودجه جدید ۲۰۱۷-۲۰۱۵ را تصویب کرد که به هیچ وجه واقع‌گرایانه به نظر نمی‌رسد. تورم ۶٪، رشد GDP ۱/۲٪ و قیمت نفت به ازای هر بشکه ۱۰۰ دلار در این بودجه پیش‌بینی شده است. در صورتی که در حال حاضر آمارها چیز دیگری به ما می‌گویند. اکنون میزان تورم در روسیه ۸٪، رشد GDP ۰/۳٪ و قیمت نفت حدود ۶۸ دلار در هر بشکه است (economist, 2014). اقتصاددانان روس معتقدند که ۱ دلار کاهش در قیمت نفت به ازای هر بشکه منجر به از دست دادن ۲/۳ میلیارد دلار از درآمد دولت می‌شود، زیرا نفت و گاز نیمی از درآمد دولت را به خود اختصاص می‌دهد (economist, 2014). توانایی کرملین برای ایجاد ثبات اجتماعی و سیاسی نیز به خطر افتاده است.

تاریخ می‌گوید که روس‌ها می‌توانند خیلی خوب از پس سختی‌ها برآیند. هدف از تحریم‌ها، تحمیل سختی به منظور ایجاد تغییر در رفتار کشور تحریم شده است. غلبه و بقا جزء تاریخ روسیه و هویت ملی روس‌ها است. نیازی نیست که خیلی به عقب بازگردیم، کافی است حوادث غم‌انگیزی مانند محاصره لنینگراد در جنگ جهانی دوم را به یاد بیاوریم تا بفهمیم که روس‌ها می‌توانند از پس هر دشواری برآیند. کم‌تر از دو دهه قبل، در طی دهه ۱۹۹۰، روس‌ها یکی از بدترین شوک‌های اقتصادی را متحمل شدند که در آن درآمدهای ملی تا ۴۰٪ کاهش پیدا

کرد. این تجربه نشان داد که خانواده‌ها و شرکت‌های روسی می‌توانند فشارهای بسیار سنگین را تحمل کنند. این اتفاق باز هم می‌تواند بیفتد. کارایی تحریم‌ها بر روسیه را می‌توان در ابعاد مختلف سیاسی، مالی، تجاری و انرژی بررسی کرد.

به عنوان مهم‌ترین اثر تحریم‌ها، می‌توان از تاثیر متقابل بر سیاست داخلی روسیه نام برد. در دسامبر ۲۰۱۱، مسکو شاهد اولین اعتراضات خیابانی در یک دهه اخیر بود. رأی دهندگان از اتفاقاتی که در انتخابات پارلمان رخ داده بود، سخت برآشفته بودند. رهبران مخالفان در شعارهای خود پوتین را برای اولین بار پس از سال ۲۰۰۰ که به قدرت رسید، به چالش کشیدند (Aris, 2014: 4).

الحاق کریمه در ماه می، یک لحظه حساس بود. اپوزیسیون -چه لیبرال‌ها و چه محافظه‌کاران- از بازگشت کریمه به سرزمین مادری خود استقبال کردند. اوکراین در زمان خروشچف (۱۹۵۴) از روسیه جدا شد و بیشتر روس‌ها هنوز هم خواستار الحاق آن به روسیه بودند. اما این برد اصلی کرملین نبود بلکه برد کرملین در حرکت پایه‌پای واشینگتن و بردن از امریکا بود. برای روس‌ها این به معنای بازگشت به موقعیت قدرت برتر است. برای مردم عادی، روسیه به عنوان یک بازیگر اصلی به صحنه بین‌الملل بازگشته است. حتی در میان حرکت‌های مخالف در حال ظهور، تنها فقط یک گروه لیبرال علیه الحاق کریمه به روسیه رأی داده است. محبوبیت پوتین بعد از این واقعه ۸۵٪ افزایش یافته است (Aris, 2014: 5). نکته جالب این است که زمانی این اتفاق روی داد که به دلیل نزول رشد اقتصادی، برای اولین بار، پوتین در مقابل مخالفانش آسیب‌پذیر شده بود. در زمان یلتسین، درآمد سرانه روسیه ۵۰ دلار در ماه بود، اما از زمان تصدی قدرت توسط پوتین، این عدد ۱۶ برابر شده است (Aris, 2014: 5). الحاق کریمه در اوج محبوبیت بر مبنای احساسات ملی‌گرایانه توجیه شده است. اعمال تحریم‌ها پوتین را به قهرمان ملی تبدیل کرده است و فضای سیاسی روسیه را بسته‌تر کرده است.

برخی معتقدند که پوتین بیشتر نگران ثروت خود است تا امنیت ملی روسیه و مردم روسیه هم که پایین آمدن استانداردهای زندگی خود را در نتیجه بحران می‌بینند، به صورت خودکار بیشتر از غرب نسبت به پوتین خشمگین می‌شوند و تشنج سیاسی حاصل شده سبب تغییر رویکرد دولت نسبت به بحران اوکراین

خواهد شد. با توجه به توضیحات گفته شده این نظریه خود به خود موضوعیت خود را از دست می‌دهد. برخی دیگر چنین استدلال می‌کنند که اروپا به حکومتی‌های حاضر در حلقه پوتین ضربه زده و اینگونه سبب اعمال فشار آنها بر پوتین می‌شوند. تحریم‌ها ابزاری پر کاربرد اما به ندرت موفق هستند. فراتر از این به نظر نمی‌رسد که حکومتی‌ها در برابر پوتین بایستند؛ به ویژه در زمانی که او به نحوی بارز محبوب‌تر شده است و اگر حتی چنین هم شود، شانس موفقیت آنها بسیار محدود است (Lichtenstein, 2014).

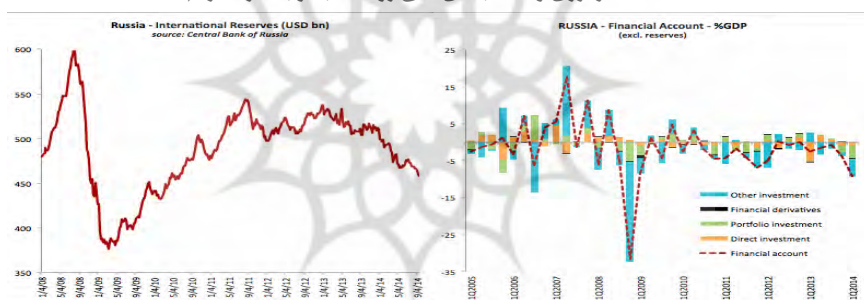
نتیجه دیگر تحریم‌ها در بعد سیاسی که برای ایران اهمیت دارد، آغاز ماه عسل سیاسی ایران و روسیه است. از ابتدای ۲۰۱۴، رؤسای جمهور دو کشور چهار بار دیدار داشتند و بر روی استراتژی توسعه ارتباطات دوجانبه کار کردند. برنامه "تبادل نفت ایران در عوض کالاهای روسی" نیز اجرا خواهد شد. قراردادی که ارزشی از ۲ تا ۲/۵ میلیارد دلار در سال دارد. روسیه به ازای نفت ایران به صورت نقدی پرداخت می‌کند و ایران آن را برای خرید کالاهای روسی صرف خواهد کرد. این همکاری میان دو کشور تحت تحریم برگ برنده‌ای برای امتیازگیری از رقبا در حوزه‌های خاص هر دو طرف محسوب می‌شود (ruvr, 2014).

طبق برآوردها، اعمال تحریم‌ها برای اقتصاد روسیه ۴۰۰ میلیارد دلار هزینه خواهد داشت. تصور می‌شد که در سال ۲۰۱۴، روسیه بتواند از فشار حاصله از بحران ۲۰۰۸ خارج شود، ولی در عمل چنین نشد (Aris, 2014: 1). اقتصاد روسیه در حال حاضر در مرز رکود قرار دارد. موضوع اصلی فقدان سرمایه‌گذاری مستقیم توسط شرکت‌های روسی بر اقتصاد است. اگر اقتصاد در حال رشد باشد، سرمایه‌گذاری نیازمند حدود ۲۵٪ از GDP است. اما در ربع آخر سال ۲۰۱۳، این میزان تنها ۲۰٪ بوده است (Aris, 2014). حکومتی‌ها و تجار روسیه می‌ترسند که تحریم‌ها سبب آسیب‌پذیری آنها شود. روسیه به عنوان کامل‌ترین کشور دارای حساب سرمایه باز عمل می‌کند، یعنی پول به راحتی به آن وارد و از آن خارج می‌شود. اما بیشتر تجارت روسیه به دلار است و بنابراین در مقابل تحریم‌های غرب، آسیب‌پذیر می‌شود. به همین دلیل کرملین سریعاً به سوی تنظیم سیستم

پرداخت‌های خود گام برداشت. ویزا^۱ و مستر کارت^۲ با قوانین جدید که آنها را مجبور می‌کرد به اندازه عملکرد سالانه خود به عنوان تضمین پرداخت به مشتریان روس، سپرده‌گذاری کنند، در معرض تهدید قرار گرفت. برای اطمینان بیشتر، قرارداد ۴۰۰ میلیارد دلاری گاز میان روسیه و چین نیز به یوآن و روبل تنظیم شد. اما روسیه هنوز هم در برابر دلار آسیب‌پذیر است.

سرمایه در ربع آخر سال ۲۰۱۳ و ربع اول سال ۲۰۱۴، از روسیه خارج شده است. در شکل زیر نمودار سمت راست نشان می‌دهد که حساب‌های مالی در پایان ربع اول ۲۰۱۴، به کسری ۹٪ از GDP رسیده است. ذخایر که در نمودار سمت چپ نشان داده شده نیز از حداکثر میزان خود در سال ۲۰۱۲ رو به افول و تا پایان سال ۲۰۱۳ بیشتر شده است و به ۴۵۸ میلیارد دلار در ۱۹ سپتامبر ۲۰۱۴ رسیده است. یعنی از ابتدای سال ۱۰٪ کاهش داشته است.

شکل ۱. ذخایر ارزی و حساب‌های مالی روسیه قبل و بعد از تحریم‌ها

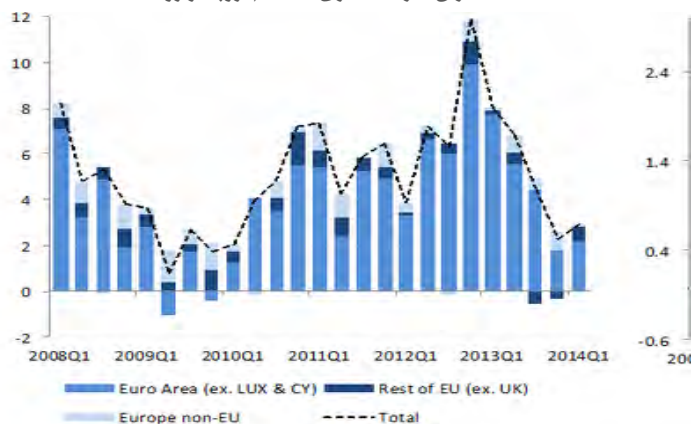

منبع: (Merler, 2014)

اما در پس‌گاهش نسبی حساب‌های مالی روسیه چیست؟ پاسخ این سؤال ما را به سوی کارایی یا ناکارایی تحریم‌ها رهنمون می‌کند. از یک‌سو، پوشش محدود اطلاعات که در ربع دوم سال ۲۰۱۴ متوقف شده هنوز هم به ما اجازه ارزیابی تاثیر موج دوم تحریم‌ها را نمی‌دهد، اما روندهایی در جریان است. شکل زیر به گزارش اطلاعات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در روسیه از سال ۲۰۰۷ تا ربع اول سال ۲۰۱۴ می‌پردازد.

1. Visa
2. Master Card

شکل ۲. میزان سرمایه‌گذاری مستقیم اروپا در روسیه

منبع: (Merler, 2014)

در طی این سال‌ها اروپا و به ویژه حوزه یورو مهم‌ترین منبع تامین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در روسیه بوده است. اما جریان سرمایه‌گذاری خارجی از اروپا به طور قابل ملاحظه‌ای تا مارس ۲۰۱۴ کاهش یافته است. این روند از ربع اول سال ۲۰۱۴ سرعت گرفته است، یعنی زمانی که موج اول تحریم‌ها مورد موافقت قرار گرفت. اطلاعات ربع اول سال ۲۰۱۴، قابل مقایسه با سال قبل نیست، اما نشان می‌دهد میزان وام‌دهی خالص اروپایی‌ها کاهش و حضور چینی‌ها پررنگ‌تر شده است. البته هنوز برای پیش‌بینی و قضاوت زود است، ولی این اطلاعات نشانه‌هایی از تغییرات ژئوپولیتیک در جریانات مالی روسیه هستند که نشان می‌دهد چین در حال جایگزین شدن اتحادیه اروپا است.

در واقع کرملین برای مقابله با تحریم‌ها در بعد مالی بین‌الملل، واکن اقتصاد خود را به لوکوموتیو اقتصاد جهان یعنی چین وصل کرده است. همکاری چین و روسیه بسیار سودمند خواهد بود؛ زیرا در حالی که روسیه مواد خام دارد، چین نیز مشتری دارای پول نقد است.

در ارزش پول نیز تحریم‌ها تاثیر داشته‌اند. روبل از ماه مارس ۱۰٪ ارزش خود را از دست داده است. البته زمانی که بانک مرکزی روسیه به فروش مقداری از ذخایر خود دست زد، این وضع بهبود یافت. از سوی دیگر، بانک مرکزی روسیه نرخ بهره را تا ۲۰۰ bps^(۱) افزایش داده است تا بتواند نرخ تورم ۸٪ را نیز که بعد از تحریم‌ها ایجاد

شد را مهار کند. هرچند هنوز مشخص نیست که تا چه میزان موفق عمل کرده است. هزینه تامین مالی نیز افزایش یافته است. نرخ‌های اولیه وام در مسکو از ۷٪ در اواخر فوریه به ۱۰٪ در حال حاضر رسیده است. فروش اوراق قرضه از حدود ۸٪ در ابتدای سال جاری، به ۹/۵٪ رسیده است. خطر زیادی وجود دارد که حاکمیت، پایه سرمایه‌گذاری خود را در صورت ادامه بحران از دست بدهد (Merler, 2014).

شکی نیست که اروپا می‌تواند به اقتصاد روسیه ضربه بزند. آنها می‌توانند مسائل مالی روسیه را ضعیف و مردم را فقیرتر کنند و سبب تضعیف موقعیت پوتین شوند. اما سؤال این است که در بلندمدت چه اتفاقی برای اقتصاد روسیه می‌افتد؟ باید به چند نکته توجه کرد: اول این که آثار مستقیم تحریم‌ها بر روسیه ممکن است شدید باشد. رشد اقتصادی ممکن است منفی شود، اما رشد اقتصادی قبل از تحریم‌ها هم سیر نزولی را طی می‌کرد. تحریم‌ها تنها می‌توانند این روند را بدتر کنند؛ ولی به لحاظ سیاسی به نفع پوتین هستند. دوم، مهم است که بدانیم آیا ممکن است روسیه بعد از این حوادث، دوباره جهش کند؟ یعنی همان کاری که همیشه بعد از بحران‌ها انجام می‌دهد؟ بسته به این که رویارویی تا چه زمانی طول بکشد، امکان این که روسیه بتواند دوباره موقعیت کنونی خود را بیابد نیز دشوارتر می‌شود. سوم، روسیه پتانسیل بازگرداندن سریع سرمایه‌گذارانی که فرار کرده یا از سرمایه‌گذاری اجتناب می‌کنند را دارد. مهم‌ترین جاذبه روسیه، بخش منابع آن است. اما این ملاحظات موجب نمی‌شود که ما نگرانی‌هایی که در مورد آینده روسیه وجود دارد را نادیده بگیریم. مهم‌ترین تاثیر طولانی شدن این بحران، انتظار چرخش جامعه روسیه از مدرنیته است. گرایش به سوی جایگزینی واردات از قبل بحران نیز وجود داشت. تحریم‌ها این روند را تسریع کرد. حتی مهم‌تر از این، تحریم‌ها ممکن است سبب آسیب رساندن به واردات منابع جایگزین شود. گرایش جایگزینی واردات، به خصوص در بخش‌های نسبتاً مدرن بسیار هزینه‌بر خواهد بود. بخش اقتصاد مدرن روسیه با نیروهای رقابت بین‌المللی به پیش رانده می‌شود و مدیریت آن مستقیماً تحت کنترل پوتین صورت می‌گیرد. بنابراین تحریم‌ها منجر به کنترل بیشتر اقتصاد توسط پوتین خواهد شد و بخش مدرن اقتصاد روسیه را ضعیف‌تر و وابسته‌تر می‌کند. فقدان دسترسی به منابع مالی، جنگ سرمایه و فضای عدم قطعیت،

روسیه را محدود کرده است. شرکت‌های خارجی نظیر بلک استون^۱ و آداب^۲، روسیه را ترک کرده‌اند. روبل ارزش خود را از دست داده است.

صادرات مواد خام مهم‌ترین منبع درآمد روسیه است. باقی اقتصاد، به ویژه کالاهای پرمصرف بسیار وابسته به واردات هستند و این مهم‌ترین ضعف اقتصاد روسیه است. مفروضه اروپا این است که این موضوع روسیه را به شدت آسیب‌پذیر می‌کند. بزرگ‌ترین تهدید در برابر اقتصاد روسیه کاهش قیمت نفت و گاز است. این کاملاً مرتبط با تحریم‌ها است. نهادهای مالی اروپا مانند EBRD و EIB در حال حاضر به عنوان ابزارهای سیاسی به کار برده می‌شوند. به طور معمول تجارت و اقتصاد و روابط تجاری، بهترین راه حفظ صلح و اعمال نفوذ هستند (Liechtenstein, 2014).

بازار مصرف روسیه قابل ملاحظه است. در سال ۲۰۱۳، روسیه بزرگ‌ترین بازار مصرف اسباب بازی و شیر اروپا بوده است. در سال ۲۰۱۴ به بزرگ‌ترین مصرف کننده کفش و پوشاک اروپا تبدیل شده است. پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۱۸، روسیه به عمده‌ترین بازار مصرف اروپا تبدیل شود (Aris, 2014: 1). هدف قرارگرفتن شرکت‌های روسی بر کسب و کارهای اروپا تاثیر می‌گذارد، زیرا آنها در یک دنیای به هم پیوسته عمل می‌کنند و بیشتر شرکت‌ها فراتر از مرزهای ملی کشیده شده است. برخی از شرکت‌ها کاملاً در ارتباط نزدیک با هم کار می‌کنند ولی در کشورهای مختلفی قرارگرفته‌اند. مثلاً نوریسک نیکل^۳ مواد معدنی را در روسیه استخراج می‌کند و در فنلاند آنها را پالایش می‌کند (Folkerts-Landau, 2014).

تاکنون روسیه قادر به ایجاد اقتصاد داخلی و جایگزینی واردات از غرب بوده است. هرچند مدتی به سختی می‌افتد، اما در نهایت می‌تواند به اقتصاد مستقل‌تر برسد. هنوز هم روسیه ذخایر خارجی زیادی دارد که می‌تواند به تحول اقتصادی کمک کند. تاریخ نشان می‌دهد که اعمال تحریم‌ها علیه یک کشور سبب ایجاد نوآوری در آن کشور می‌شود. برای روسیه تحریم‌ها سبب توسعه محصولاتی برای بازار داخلی اش می‌شود. البته این موضوع به سمت اقتصادی حرکت می‌کند که

-
1. Black Stone
  2. Adobe
  3. Norilsk Nickel

لزوماً استانداردهای زندگی را افزایش نمی‌دهد اما استقلال روسیه را افزایش خواهد داد. همه تحریم‌ها برای تحقیر و مخالفت با روسیه، سبب تقویت گرایش‌های ناسیونالیستی در این کشور می‌شود. اروپا باید با همسایه خود کنار بیاید، روابط برابر ضروری است و تجارت کلید این روابط است (Liechtenstein, 2014). روسیه هنوز هم اقتصادی بدوی‌تر از آنچه به رسمیت شناخته شده است دارد. البته یک لایه نازک مدرنیته در روسیه دیده می‌شود. اقتصادی که در حال ظهور است، قسمتی از این اقتصاد شکننده و آسیب‌پذیر است. اما هسته اقتصاد، همان است که از اتحاد جماهیر شوروی به ارث رسیده است، یعنی ساختاری که تا حد زیادی در برابر شوک‌های منفی مقاوم است.

از دوران تزارها، همیشه ثروت روسیه وابسته به منابع طبیعی بوده است. در روسیه مدرن ارزش نفت و گاز حفظ شده است. به عنوان بزرگ‌ترین صادرکننده نفت دنیا و سومین تامین‌کننده گاز اروپا، قطع صادرات انرژی روسیه گزینه مناسبی نخواهد بود. کشورهای نزدیک به روسیه ۱۰۰٪ به انرژی روسیه وابسته هستند و بدون آن تولیدشان متوقف خواهد شد.

روسیه امروز با دهه ۱۹۹۰ فرق می‌کند. جریان سود منابع امروزه در روسیه بسیار بیشتر است. برای کاهش این درآمدها فقط می‌توان یا به صورت قابل ملاحظه‌ای قیمت جهانی نفت را کاهش داد و یا کمیت عرضه روسیه را پایین آورد. البته فقط میزان سود منابع کافی نیست و از آن مهم‌تر نحوه کنترل آن است. در دهه ۱۹۹۰، منافع از طریق یک نظام بالا به پایین و بی‌نظم بازتوزیع می‌شد. امروزه پوتین نوعی نظام متمرکز مدیریت منافع ایجاد کرده است که به او اجازه می‌دهد منافع گروه‌ها و بخش‌های اقتصادی را در بخش‌هایی که مهم‌تر است، کانال‌بندی کند. مهم‌ترین اولویت برای او صنایع دفاعی و امنیتی است. در روسیه تحت محاصره اقتصادی، کنترل او شدیدتر خواهد شد. هر چیزی که بخش انرژی را در روسیه تحت تاثیر قرار دهد، زیان‌بار خواهد بود؛ زیرا این بخش یک چهارم GDP، نیمی از درآمد دولت و دو سوم صادرات را در برمی‌گیرد (Folkerts-Landau, 2014: 3).

کاهش منافع نفت و گاز روسیه به سطح دهه ۱۹۹۰، مستلزم این است که به موقعیت روسیه به عنوان صادرکننده انرژی خاتمه داده شود. یعنی اروپا باید تحریم‌هایی

به شیوه ایران وضع کند که صادرات گاز و نفت روسیه در آن هدف قرار گرفته شود. اما این کار غیرممکن است. تحریم‌هایی نظیر ایران را نمی‌توان برای روسیه به کار برد. صادرات روسیه بسیار بیشتر از ایران قبل از تحریم‌ها است. ایران اندکی بیش از ۲/۵ ملیون بشکه در روز صادرات داشت، اما صادرات روسیه فراتر از ۷ ملیون بشکه در روز است. اقتصاد دنیا چگونه می‌تواند ۷/۲ ملیون بشکه در روز را جایگزین کند؟ ادامه این تحریم‌ها سبب می‌شود قیمت‌ها به شکل قابل ملاحظه‌ای افزایش یابد و حتی به ۸۰ دلار در هر بشکه نیز برسد. اما این عدد چگونه به دست می‌آید؟

روسیه ۸٪ انرژی جهان را تامین می‌کند، بنابراین انقباض عرضه نفت ۸٪ خواهد بود. برای رسیدن به پاسخ نهایی می‌توان از فرمول اسمیت استفاده کرد (Smith, 2009). طبق فرمول تغییر قیمت به صورت $\frac{\Delta 8\%}{\epsilon_s - \epsilon_d}$ خواهد بود که در آن ϵ_s کشش عرضه و ϵ_d معرف کشش تقاضا است. فرض کنیم که در کوتاه‌مدت کشش عرضه نفت ۰/۰۵ است و تقاضای آن ۰/۰۵- پس ما فرمول زیر را خواهیم داشت:

$$\frac{\Delta 8\%}{1} = \Delta 80\%$$

پس مشاهده می‌کنید که طبق فرمول، در صورت تحریم نفت و گاز روسیه، قیمت نفت ۸۰٪ افزایش خواهد یافت.

حال باتوجه به کاهش رشد اقتصادی روسیه و فرار سرمایه از این کشور (بیش از ۵۰ میلیارد دلار طی سه ماهه گذشته)، چنانچه دولت از این منبع درآمدی محروم شود، ضربه‌ای جبران ناپذیر به اقتصاد روسیه وارد خواهد شد. همچنین خطوط انتقال گاز به اروپا با هزینه‌های هنگفتی احداث شده است. در حال حاضر گاز روسیه از طریق سه خط لوله جریان شمالی، جریان جنوبی و جریان آبی تامین می‌شود. مالکان و سرمایه‌گذاران خطوط لوله فوق‌الذکر، اجازه نخواهند داد این خطوط غیرفعال شوند (سنایی، ۱۳۹۳).

تحریم بخش کالایی (مواد خام و معدنی) روسیه نیز برای روسیه مشکل‌زا خواهد شد؛ زیرا اتحادیه اروپا بزرگ‌ترین شریک تجاری روسیه است. گسست در این روابط برای هر دو طرف چالش برانگیز است. گسست بالقوه در عرضه برخی مواد خام بر اثر تحریم‌ها بر میزان فلزات کلیدی و صنعت معدن تاثیرگذار خواهد

بود. روسیه دومین تولیدکننده نیکل در جهان است و اروپا دومین واردکننده نیکل از روسیه پس از چین است. از ماه مارس امسال قیمت نیکل بر اثر تحریم‌ها ۱۱٪ افزایش یافته است. نیکل در صنایع متالورژی بسیار پرکاربرد است (Bedder, 2014: 2). همچنین روسیه از تولیدکنندگان مهم کبالت است که در فنلاند با نیکل ترکیب می‌شود و تحریم‌ها تجارت روسیه با فنلاند را تحت‌تاثیر قرار داده است. تحریم‌ها در مورد وانادیوم رابطه با جمهوری چک، در مورد تنگستن رابطه با آلمان و اتریش و... را نیز تحت‌تاثیر قرار داده است (Bedder, 2014: 4).

۴. چشم‌انداز رژیم تحریم روسیه توسط اتحادیه اروپا

اتحادیه اروپا اغلب به تحریم‌ها به موضوع حقوق بشر یا ارتقای ساخت‌ها استناد می‌کند؛ اما هدف اتحادیه اروپا در بیشتر مواقع اجتناب از تحریم‌های سیاسی و اقتصادی بوده است. اکنون اتحادیه اروپا رویکرد خود را با موضع ایران و روسیه تغییر داده است و هدف خود را افزایش کارایی سیاست‌ها بر دولت هدف اعلام کرده است. طبیعت پیچیده سیاست خارجی اتحادیه اروپا، با بخش‌های رقیب در دو سطح منطقه‌ای و ملی و حوزه‌های سیاست داخلی و ساختارهای نهادی اتحادیه اروپا، چالشی برای اتخاذ و اجرای تحریم‌ها است. روند سیاسی تحریم‌های روسیه تاکید بر چالش‌های رهبری و همکاری و نیاز بخش‌های مختلف نهادهای اتحادیه اروپا به کار هماهنگ را مطرح کرده است. در حالی که معاهده لیسبون و ایجاد "سرویس اقدام خارجی اروپا" مقاومت اندکی در برابر تحریم‌ها دارند، سیستم کنونی فاقد منابع لازم برای هماهنگی با سیاست تحریم اتحادیه اروپا است.

سیاست‌گذاران در جست‌وجوی ابزارهای جانبی هستند که بتوانند اثرات منفی تحریم‌ها را کاهش دهند یا حتی بهتر از آن محرک‌های جدیدی را از طریق سیاست اقتصادی رشد محور در اروپا تامین کنند. به طور کلی ۳ راه برای کم شدن تاثیر بحران در اروپا وجود دارد که عبارت است از: ۱) تقویت موافقت‌نامه همکاری تجارت و سرمایه‌گذاری فرآتلانتیکی^۲؛ بازار فرآتلانتیکی بی‌شک قسمتی از رشد

1. EEAS : The European External Action Service

2. TTIP :The Transatlantic Trade and Investment Partnership

بالقوه را تامین خواهد کرد. بازار اروپا ۴۲٪ از تولید ناخالص داخلی^۱ جهانی، ۲۸٪ از صادرات جهانی و ۷۰٪ از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی^۲ جهان را تامین می‌کند. این موضوع امکان همکاری را افزایش می‌دهد. قدرت همکاری و ارزش‌های مشترک میان امریکا و اروپا می‌تواند در مذاکرات موافقت‌نامه همکاری تجارت و سرمایه‌گذاری فرآتلاتیکی تقویت شود. ۲) تقویت بازار مشترک اروپا: اروپا نیازمند تجدید حیات بازار مشترک، سرمایه‌گذاری در کارخانه‌ها، دیجیتالی کردن تاسیسات، حمایت از شرکت‌های کوچک و متوسط، آزادی حرکت و حمل و نقل هوشمند است. ۳) شروع برنامه‌های زیرساختی اروپا: مقیاس افت سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها در حوزه یورو تا سال ۲۰۲۰، به ۲ تریلیون دلار خواهد رسید. ظرفیت کنونی چنین ارزشی ندارد، مگر این که شبکه عرضه و حمل و نقل به نظام تولید وصل شود، تا کارخانه‌های هوشمند را شکل دهد. حوزه یورو به ازای هر ۸۰ میلیارد سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها، ۱٪ در سال رشدش افزایش خواهد یافت.

به طور کلی اجرای تحریم‌ها علیه روسیه باید با در نظر گرفتن پیوندهای اقتصادی و مالی این کشور با بازارهای جهانی صورت گیرد. تصمیمات برای تحریم نیازمند توجه به امکان سرایت است. خرد عمومی بر این اساس است که تحریم‌ها برای روسیه هزینه بر خواهند بود. اما در غیاب یک عامل تشدیدکننده منازعه، تاثیرات محدود به یک منطقه مانده و تاثیر جهانی اندکی خواهد داشت. به‌علاوه اغلب استدلال می‌شود که روسیه عنصر مهمی در بازار جهانی تلقی نمی‌شود.

این تحریم‌ها تاثیرات روان‌شناختی بر کسب و کارهای آلمان و شرق اروپا داشته است که متاثر از شرایط کلی بحران است. بنابراین اروپای غربی واقعاً در حال حس کردن آثار تحریم‌ها است. این شرایط ممکن است تا زمستان شدیدتر شود؛ چراکه احتمال گران شدن واردات گاز از روسیه وجود دارد که در نتیجه آن تاثیرات تحریم‌ها مضاعف خواهد شد. البته روسیه هم در این حین سکوت نکرده است و سیاست‌های مقابله‌ای را در پیش گرفته است. هر دو طرف اهرم‌هایی را برای تحت فشار قراردادن دیگری در دست دارند؛ اما در عین حال خواهان جلوگیری از

1. GDP: Gross Domestic Product

2. FDI: Foreign Direct Investment

شعله‌ور شدن این آتش و دیدن نتایج کار در اوکراین هستند که حتی یک فاجعه اقتصادی برای اروپا تلقی می‌شود. زیرا برای بازسازی اوکراین ۵۰ میلیارد دلار کمک نیاز است (Tom Stocker, 2014) و کمک ۱۸ میلیاردی صندوق بین‌المللی پول^۱ کفایت نمی‌کند. تامین این پول نه در توان امریکا است و نه صندوق بین‌المللی پول، بنابراین بار آن برعهده اتحادیه اروپا خواهد بود که آنها نیز در حال حاضر توانایی این کار را ندارند؛ زیرا اقتصادشان دچار مشکل شده است.

نتیجه‌گیری

رژیم‌های بین‌المللی در عرصه‌های مختلف روابط بین‌الملل به عنوان مکانیسم‌های همکاری بین دولت‌ها مطرح هستند که ایجاد اعتماد و امنیت می‌کنند و به ثبات نظام بین‌الملل یاری می‌رسانند. به عبارت دیگر، باید گفت که مهم‌ترین نقش رژیم‌های بین‌المللی، در ایجاد همکاری بین دولت‌ها است. رژیم تحریم‌ها در رابطه میان روسیه و اتحادیه اروپا نیز در همین راستا شکل گرفته است. اما از مباحث مطرح شده می‌توان نتیجه گرفت که اتحادیه اروپا با تحریم اقتصادی، خسارت زیادی را متحمل شده و خواهد شد. در واقع اتحادیه اروپا با این کار به نوعی "خودزنی" دست زده است. شرایط متشنج کنونی، اعتماد بازرگانی و کار و مصرف را تحت تاثیر قرار داده است. بدیهی است که شرایط کنونی رژیم همکاری که سیاستمداران روس و اروپایی بعد از جنگ سرد ایجاد کرده بودند را بر باد داده است و بار دیگر "روس‌هراسی" را در اذهان اروپایی‌ها بیدار نموده است؛ اما وجود مقدمات و محذورات نیز اجازه ادامه این سردی را در روابط نخواهد داد.

برقراری رژیم تحریم‌ها در اروپا تاثیرات زیادی بر جای گذاشته است. به لحاظ سیاسی این تحریم‌ها بدیع هستند و سیاست خارجی مشترک اروپایی را به بوته آزمایش گذاشته‌اند. به لحاظ مالی، تحریم‌ها بیشترین آسیب را بر اروپا وارد کرده‌اند و سبب خروج سرمایه شده‌اند. به لحاظ تجاری نیز هزینه‌های زیادی را در از دست دادن قسمتی از بازار روسیه متحمل شده‌اند. شاید ملموس‌ترین تاثیرات را بتوان در بخش انرژی مشاهده کرد. این تحریم‌ها برای اروپا و به ویژه در بلندمدت برای

غرب اروپا خطرناک‌تر خواهند بود؛ مخصوصاً برای آلمان که شدیداً به گاز روسیه وابسته است. ۷۵ درصد سرمایه‌گذاری خارجی در روسیه متعلق به اروپایی‌ها است. یعنی اقتصاد روسیه با اقتصاد اروپا گره خورده است. بنابراین هرگونه سنگ‌اندازی در برابر اقتصاد روسیه، مشکل‌تراشی برای اقتصاد اروپا است. به‌علاوه این که این تحریم‌ها می‌تواند کار را از آن چه هست، پیچیده‌تر کند.

در حوزه کارایی اعمال تحریم‌ها نیز نقش روسیه چندبعدی است: روسیه تولیدکننده و صادرکننده اصلی انرژی و مواد خام به اروپا است، اما مصرف‌کننده مهم کالاهای اروپایی نیز محسوب می‌شود. از آن مهم‌تر، روسیه عرضه‌کننده عمده انرژی است که در همسایگی اروپا قرار گرفته است و ۳۰٪ گاز و نفت قاره را تامین می‌کند و بنابراین نقش مهمی در زنجیره عرضه کالای شرکت‌های اروپایی دارد. مقامات روسی بارها اعلام کرده‌اند که اقتصاد روسی از اعمال تحریم‌ها به شدت ضربه خورده است. میزان تورم نیز در روسیه افزایش یافته است.

در بعد سیاسی، روسیه از غرب فاصله گرفت و سعی بر ایجاد بلوک‌بندی با کشورهای نظیر چین و ایران در منطقه کرده است. بنابراین به نظر نمی‌رسد که به لحاظ سیاسی تحریم‌ها توانسته باشند خللی در قدرت بازیگری روسیه ایجاد کنند. در بعد مالی تحریم‌ها کارایی داشته‌اند و اقتصاد روسیه را با سرعت بیشتری به سوی رکود سوق داده‌اند. ارزش روبل سقوط کرده است و از میان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تا حد زیادی کاسته شده است. در بعد تجاری، اعمال رژیم تحریم‌ها سبب گرایش به نظام جانشینی واردات در روسیه و کند شدن حرکت بازار به سوی مدرنیته اقتصادی شده است. این عقیده که اقتصاد روسیه نوعاً شکننده است، ستون فقرات مباحث تحریم را تشکیل می‌دهد، اما شکنندگی به معنای ناکارآمدی نیست. بسیاری از ویژگی‌های اقتصاد روسیه که در زمره ناکارآمدی و فقدان رقابت‌پذیری در اقتصاد جهانی محسوب می‌شود، نقطه قوت روس‌ها در مقابله با شوک‌ها است. می‌توان روسیه را به سوسک اقتصاد تشبیه کرد. یعنی از بسیاری جهات قدیمی و ناهنجار، اما دارای توانایی شگفت‌انگیز برای بقا در بسیاری از شرایط مختلف، ولو نامناسب است. اما قدرت اصلی روسیه در این بین انرژی است. دیپلماسی انرژی روسیه بسیار قوی است و تحریم‌ها نتوانسته در این حوزه خللی ایجاد کند؛ چراکه

روس‌ها به خوبی توانسته‌اند از ضعف طرف اروپایی استفاده کنند. روی هم رفته نمی‌توان انکار کرد که تحریم‌ها و نتایج آن ممکن است منجر به تغییراتی در رفتار روسیه در مورد اوکراین شود؛ اما تغییرات تنها در تاکتیک‌ها و زمان‌بندی خواهد بود، نه اهداف استراتژیک. به همین دلیل تحریم‌ها نمی‌تواند مثل دهه ۱۹۹۰ روسیه را به ستوه درآورد. ترجیحات روسیه و اروپا با هم متفاوت است. شکی نیست که تحریم‌های اروپا برای روسیه هزینه‌بر است، اما زمانی که روسیه می‌تواند اروپا را با کشور دیگری جایگزین کند، کارایی آنها زیر سؤال می‌رود و دیگر پذیرفتنی نیست.

یادداشت

۱. یعنی به میزان ۲-۲/۵٪ نرخ بهره افزایش داشته است.

منابع

الف - فارسی

سنایی، م. ۱۳۹۳. آیا تحریم کامل روسیه امکان‌پذیر است؟/تاثیرات تحریم روسیه بر اقتصاد جهان. بازیابی از:
<http://www.fardanews.com/fa/news/335681/%D8%A2%DB%8C%D8%A7>.

ب - انگلیسی

- Akira, Y. 2014. **Ukraine Crisis: Cost of Economic Sanctions Against Russia for Japan**. Tokio: IEEJ.
- Aris, B. 2014. **Impact of Sanctions on Russia: An Assessment**. London: European Leadershi Pnetwork.
- BBC. 2014, 4 9. *BP Sees Profits Rise but Warns of Russia Sanctions Risk*. Retrieved from **BBC News Online**: <http://www.bbc.com/news/business-28539284>.
- Bedder, J. 2014. **Economic Sanctions on Russia: The Potential Impact on Minor Metals and Industrial Minerals Markets**. London: Roskill Briefing Paper.
- Clifford Gaddy, B. I. 2014. **Beyond the Sanctions: Russia, the West, and Ukraine**. Pennsylvania: The Pennsylvania State University.
- Commission(a), E. 2014, 9 9. *Trade picture*. Retrieved from **European Commission**: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia/>.
- Commission(b), E. 2015, 07 02. *European Union, Trade in Goods with Russia*. Retrieved from **European Commission**: <http://trade.ec.europa.eu/>

doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf.

- Commission, E. 2014. Restrictive Measures in Force (Regulations Based on Article 215 TFEU and Decisions Adopted in the Framework of the Common Foreign and Security Policy. Brussels: European Commission.
- D&B. 2014. **Special Briefing Potential Implications of Economic Sanctions Against Russia**. New York: Dun & Bradstreet.
- Denis Cenusă, M. E. 2014. **Russia's Punitive Trade Policy Measures towards Ukraine, Moldova and Georgia**. Brussels: Trade Developments, CEPS Working Documents.
- economist. 2014, 10, 4. *Russia's Economy On the Edge of Recession*. Retrieved from **Economist**: <http://www.economist.com/news/europe/21621877-west-s-sanctions-are-hitting-contracting-economy-edge-recession>.
- euronews. 2014, 9, 19. *Bitter Harvest – Impact of Russia's EU Food Ban on Poland*. Retrieved from **Euronews**: <http://www.euronews.com/2014/09/19/bitter-harvest-impact-of-russia-s-eu-food-ban-on-poland/>.
- Folkerts-Landau, D. 2014. **The Economics of Sanctions: The West Can Afford to be Tough**. Frankfurt: Deutschland.
- Gilles Moec, M. S. 2014. **Who is exposed to Russia?** Frankfurt: Deutsche Bank.
- Haggard Stephen, Beth A. Simmon. 1987. **Theories of International Regimes**. New York: International Organization.
- HRMMU. 2014. **Report on the Human Rights Situation in Ukraine**. Geneva: Office of the United Nations High Commissioner.
- ING. 2014. **Russian Sanction: 130000 European Jobs At Stake**. Amsterdam: International Trade Special.
- Jones, S. 2014, 4 22. *Moscow has Little to Lose from Defence Crackdown*,. Retrieved from **Financial Times**: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/ae366600-11ae-11e4-b356-00144feabdc0.html#axzz3KYb8kaqO>
- Karnitschnig, M. 2014, 1 3. *German Businesses Urge Halt on Sanctions Against Russia*. Retrieved from **Defence**: <http://defence.pk/threads/sanctions-against-russia-could-have-a-serious-impact-on-german-exports-gdp-growth-and-jobs.312109/>.
- Kreutz, J. 2005. **Hard Measures by a Soft Power? Sanctions policy of the European Union 1981–2004**. Bonn: Bonn International Center for Conversion.
- Liechtenstein, P. M. 2014, 8 4. *The Economic and Political Consequences of*

- Russian Sanctions*. Retrieved from **GIS**: <http://blog.geopolitical-info.com/the-economic-and-political-consequences-of-russian-sanctions/>
- Merler, S. 2014, 9 30. *Russian Roulette, reloaded*. Retrieved from **cbr**: <http://www.bruegel.org/nc/blog/detail/article/1443-russian-roulette-reloaded/>
- Pop, V. 2014, 7 24. *EU Blacklists More Russians, Prepares Economic Sanctions*. Retrieved from **EUObserver**: <http://euobserver.com/foreign/125100>
- Rawlings, B. M. 2014, 8 4. *Solution to unwise decision by France*. Retrieved from **Financial Times**: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/e98580d2-167d-11e4-8210-00144feabdc0.html>
- ruvr. 2014, 12 3. *بازی حول ایران*. Retrieved from **صدای روسیه**: http://persian.ruvr.ru/2014_12_03/280835734/
- Sawhney, C. 2014. *Sanctions on Russia increase Risk for European Banks. Singapore*: NUS Risk Management Institute.
- Smith, J. 2009. World Oil: Market or Mayhem. **Journal of Economic Perspectives**, 23(3), 145-164.
- Tom Stocker, Y. B. 2014, 10 1. *EU and US Russia-related Sanctions and Their Impact on Business*. Retrieved from **out-law**: <http://www.out-law.com/en/articles/2014/october/-eu-and-us-russia-related-sanctions-and-their-impact-on-business/>
- UNCTAD. 2014. *Natural Resources Sector: Review and identification of Opportunities for Commodity Based Trade and Development*. UNCTAD.